

Kunst en het wetende veld

werken met de muzen als toegangspoort

'Kunst geeft niet het zichtbare weer, maar kunst maakt zichtbaar'
Paul Klee

"Zowel bij het begeleiden van opstellingen als bij het spelen op mijn vleugel maak ik gebruik van dezelfde waarnemende houding, dezelfde staat van zijn. Door contact te maken met alle processen die binnen in mij aangeraakt worden, alles wat in mijzelf resoneert aan gevoelens en gewaarwordingen, kan ik aanwezig zijn in het 'wetende veld' van een opstelling. Maar door diezelfde houding kan ik ook expressie geven aan de muziek die ik speel, muziek die soms eeuwen geleden geschreven is door een componist die ik nooit persoonlijk heb gekend, maar die ik lijkt te ontmoeten in het tot klinken brengen van diens noten."

Bovenstaand citaat was een aantal jaren geleden de aanleiding om te gaan onderzoeken wat kunst en systemisch werk gemeen hebben. Want dat dat zo was stond voor ons, musicus versus beeldend kunstenaar én begeleider van opstellingen, wel vast.

Kunst raakt. Je kunt helemaal opgaan in je favoriete muziek en in een trance terecht komen tijdens een popconcert. Je kunt getroffen worden door de expressieve kracht van een schilderij als 'de schreeuw' van Edward Munch, alsof de woordeloze schreeuw in jezelf aangeraakt wordt. Je kunt ontroerd raken door de verstilde beweging van een danser of juist gegrepen worden door de animale ritmes van Strawinsky's *Sacre du Printemps*. De taal van de kunst speelt zich af op een ander bewustzijnsniveau dan ons rationele denken, het staat in contact met allerlei onbewuste processen van onze psyche. Een opstelling raakt ook. Het wordt stil, de herkenning van andermans verhaal ontroert. Je voelt je verbonden met de menselijke vermogens en onvermogens, zoals die voor ieder van ons spelen. **Het scheppingsproces van de kunstenaar**

Om te begrijpen wat de parallelle kracht van zowel kunst als opstellingen is, focussen we even op het scheppingsproces van de kunstenaar. De schrijver Gerbrand Bakker omschrijft dit proces prachtig als hij vertelt hoe een boek onder 'zijn tikvingertje' ontstaat: "In mijn nieuwe boek zit bijvoorbeeld die das, die de vrouw overdag in haar voet bijt. Dat is raar, want dat doet een das niet, die laat zich hooguit 's nachts zien. Ik schrijf dat op en denk: wat is dat nou weer? Als ik dan doorga begin ik het beter te begrijpen en wordt de rol van die das groter. Maar dat is niet iets dat ik vooraf verzin, dat gebeurt".

Dat is ook wat ons in kunst zo ontroert, dat de dingen gebeuren. Dat je niet gestuurd wordt door al je kennis, maar dat er iets is in het beeld of de klank dat helemaal 'waar' is. Er wordt iets aan jezelf onthuld. Jung zegt over het scheppingsproces van de kunstenaar: "of de kunstenaar nu weet dat zijn werk in hem verwekt is, groeit en rijpt, of dat hij zich inbeeldt dat hij naar eigen opzet zijn vondsten vorm geeft, verandert niets aan het feit dat in werkelijkheid zijn werk groeit in hem. Het creatieve werk groeit uit onbewuste diepte op".

Ook de inzichten tijdens opstellingen, opborrelend vanuit het niet-weten, putten uit deze 'onbewuste diepte'. Jung stelt dat "dit onbewuste, dat in de structuur van de hersenen begraven ligt en dat zijn levendige tegenwoordigheid slechts openbaart in de creatieve fantasie, is het bovenpersoonlijke onbewuste. Het leeft in de creatieve mens, het openbaart zich in het visioen van de kunstenaar, in de

Don Quichotte van Marthijn de Groot, 2005

inspiratie van de denker, in de innerlijke ervaring van het religieuze. Dat bovenpersoonlijke onbewuste is, als algemeen verbreide structuur van de hersenen, een algemeen verbreide 'alomtegenwoordige' en 'alwetende' geest".

De muzen als toegangspoort

De muzen zijn de Griekse godinnen van de kunsten. Wij gebruiken het woord 'muzen' als symbool voor kunst en inspiratie. Ze zijn een eenvoudige toegangspoort tot het 'alomtegenwoordige'. We merkten het toen we onderstaand beeld van Hudáček plaatsten op onze face- book pagina. Als een razend vuurtje verspreidde dit beeld zich, en schreven mensen over hun geraaktheid. Hele persoonlijke verhalen over verlies, over kinderloosheid, over abortussen. De symboliek van dit beeld werd onmiddellijk collectief herkend.

Martin Hudáček, 2011

De Sloveense kunstenaar Hudáček maakte dit symbolische monument voor de ongeboren kinderen en is oorspronkelijk bedoeld om de spijt van de vrouw over een abortus te laten zien. Maar het drukt ook breder het verdriet uit van de moeder waarvan het kind om welke reden dan ook niet geboren kan worden. Je ziet de liefde van het kind en de zegen die het wil brengen aan de moeder. Dit beeld raakt velen, niet alleen de mensen die een kind hebben verloren. Het beeld raakt de rouw in ons aan; het rauwe, de spijt en het onvermogen dat wij allen kennen.

Dit vermogen van de kunst, om zich met een beeld of in klanken toegang te verschaffen tot betekenisvolle gebeurtenissen in iemands leven, gebruiken we ook in ons begeleidings- en opstellingenwerk. Als metafoor voor iets wat we duidelijk willen maken, als zetje voor een cliënt in zijn leerproces, als kader voor een opleidingsdag, of als ankerpunt in een ontwikkelingsproces. Kunstwerken maken gebruik van een symbolische taal, waarin iedereen zijn eigen werkelijkheid kan herkennen. Hudáček vertelt niet over die ene vrouw van 43 uit Utrecht, maar over alle vrouwen die verdriet hebben om de kinderen die niet geboren konden worden. Don Quichotte vertelt niet over Marthijn de Groot, maar over alle wolkenridders en hun ondergrondse drijfveren.

Een kunstwerk laten zien of horen, is een vriendelijke manier om te zeggen 'hier moet je kijken'. En omdat kunst over het leven gaat, is er altijd een kunstwerk voor handen. Dan spelen we na afloop van een constellatie een troostend wiegeliedje, als iemand nog even aan de voeten van zijn overleden zusje zit, en eindelijk kan rouwen. Of we laten het schilderij van Rembrandt zien waarop Jakob vecht en zich verzoent met de Engel, aan de cliënt die nog zo in strijd is met zijn verleden. We gebruiken de rauwe klanken van Strawinsky's *Sacre du Printemps* als toegangspoort tot schaamte en boosheid. Want kunst gaat - net als opstellingenwerk - over alle facetten van het leven. De mooie en de lelijke, de vreugdevolle en de pijnlijke. Zonder oordeel ernaar kunnen kijken, ze laten zijn, en dan zien dat alles een inspiratiebron is. Dat is de magie.

Annemijn Birnie en Mirjam Dirx zijn hun loopbaan gestart als kunstenaar; Annemijn werkt beeldend en Mirjam is pianist. Zij hebben zich jarenlang ontwikkeld in en met de muzen, en ervaren hoe magisch het is als de ziel en het kunstwerk elkaar ontmoeten.

*Dit artikel is deels gebaseerd op hun boek *De muzen aan het woord*.*